

HET PERRON

België-Belgique
P.B. - P.P.
8000 BRUGGE 1 - 2
3/5298

Afgiftekantoor 8000 Brugge 1 - 2e afdeling
Tweemaandelijks tijdschrift
23e jaargang nr.4, juli-augustus 2007
Koning Albert I-laan 8, 8200 Brugge (Afzendadres)
Erkenningsnummer: P509268

tijdschrift van het

**PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS
ONZE-LIEVE-VROUW BRUGGE**

en het

**PSYCHOTHERAPEUTISCH CENTRUM
RUSTENBURG BRUGGE**

Colofon

HET PERRON is het tweemaandelijks tijdschrift van het Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw en het Psychotherapeutisch Centrum Rustenburg. Het is bestemd voor de West-Vlaamse huisartsen en de psychiaters en GGZ-voorzieningen in Vlaanderen.

Oplage

Het Perron wordt verspreid op 2200 exemplaren

Redactieraad

Dr. Marc Franchoo, psychiater (hoofdredacteur)

Dr. Chris Bervoets, psychiater

Jacques Dutrie, psycholoog-psychotherapeut

Ludo Goderis, stafmedewerker patiëntenzorg

Marc Simoens, stafmedewerker patiëntenzorg

Ingrid Vandaele, stafmedewerker patiëntenzorg

Verantwoordelijk uitgever

Zr. M. Kemel, Koning Albert I-laan 8, 8200 Brugge

Vormgeving en druk

Geert Daelman

Gedrukt in PZ Onze-Lieve-Vrouw

Ontwerp omslag

Ludo Goderis

Technische afwerking

Creatief Werkcentrum PZ Onze-Lieve-Vrouw

Correspondentie

PZ Onze-Lieve-Vrouw

Koning Albert I-laan 8

8200 Brugge

info@olv.gzbj.be

www.pzol.vb

tel. 050-30 18 00

fax 050-30 18 01

PTC Rustenburg

Oude Oostendesteenweg 43

8000 Brugge

rustenburg@rb.gzbj.be

www.ptcrustenburg.be

tel. 050-31 81 65

fax 050-31 08 99

DE OERSCÈNE, EEN ACHTERHAALD BEGRIP? DEEL 1

Trui Missinne
psychologe psychoanalytica
P. T. C. RUSTENBURG

—Een vrouw vertelt tijdens een zitting van haar analyse, een uit lang vervlogen tijden bijgebleven kinderscène: “Ik zie mezelf als kleutertje - ik moet een jaar of drie geweest zijn - angstig uit mijn bedje met houten spijlen klauteren. De zwarte donkerte van mijn kamer had zich immers gevuld met wilde tijgers en leeuwen. Ik loop door de gang naar de slaapkamer van mijn ouders en klop daar aan de deur - ik veronderstel in de hoop er veiligheid, bescherming en geruststellende troost voor mijn kinderlijke angsten te vinden -, waarop mijn vader mij boos en kordaat naar mijn bedje terugstuurt. Ik begrijp zijn reactie niet en voel me erg verdrietig...”. De oerscène?...

Freud lanceerde dit (theoretische) concept voor het eerst in 1897. ‘Geloven’ psychoanalytici anno 2007 nog in dit begrip? Laat het nog van zich horen in onze psychotherapeutische praktijk? Wat is er vandaag van overgebleven aan psychotherapeutische relevantie?

Een eerste definitie dringt zich op. Freud beschouwde de oerscène als één van de vier oerfantasmen in de menselijke psyche. Hij plaatste de oerscène naast de oerverleiding, de

oercastratie en de oerregressie (dit laatste te begrijpen als een oerverlangen om symbiotisch terug te keren naar het lichaam van de moeder, zie hiervoor bijvoorbeeld Philippe Vandenberg in *Schilderen is een oefening in geboren worden, een oefening in sterven*: “Ik wil alleen naar haar, terug verdwijnen in haar. Terug naar de donkerte, naar voor het ademen, naar voor het geluid, naar voor het groeien, naar voor het alleen zijn, naar voor het bestaan. Ik wil terug naar het onbestaan...”).

Bij de oerscène ging het volgens Freud aanvankelijk om het belang van de observatie door het jonge kind van de ouderlijke coïtus als generator van angsten. Daarbij kwam een seksuele excitatie en verwarring in het spel die het kind niet kon bemeesteren door te begrijpen, en die bovendien des te hardnekkiger werd weggeduwd omdat het de eigen ouders betrof. Freud meende te hebben kunnen vaststellen dat het zichzelf zien participeren aan die ouderlijke coïtus zelden ontbrak in de schat van onbewuste fantasmen van de analysant. Het is in de gevalsgeschiedenis van de 'Wolvenman' dat hij voor het eerst de term *Urszene* gebruikt. Deze later beroemd geworden patiënt - S. Pankejeff - had Freud namelijk een droom verteld waarin hij - 's nachts terwijl hij in bed lag - door een openstaand venster van zijn kamer vanuit een grote walnotenboom, vijf witte wolven roerloos naar hem had zien staren, wat hem erg had beangstigd. Deze droom zou - na het ongedaan maken van de 'droomarbeid' - volgens Freud geïnterpreteerd kunnen worden als een omkering (kijken versus bekeken worden, roerloosheid versus grote lichamelijke beweeglijkheid,...) en condensatie (witte lakens, naakte lichamen...) van de traumatische observatie door de erg kleine 'Wolvenman' van een vrijscène tussen zijn ouders... Een kind

interpreteert, aldus nog steeds Freud, de coïtus als een agressieve daad van de vader naar de moeder.

Later bleef Freud met Jung maar ook met zichzelf lange tijd in debat omtrent de kwestie of het bij de *Urszene* nu ging om een werkelijk geziene scène dan wel om een puur fantasma van het jonge kind. Hij geraakte er nooit helemaal uit, schoof een paar keer heen en weer tussen de twee polen. Uiteindelijk hield hij de overtuiging over dat een dergelijke scène tot het ontogenetisch of het fylogenetisch erfgoed van het individu behoorde en dat het reeds voor elk later begrijpen aanwezig was in de psyche. De eerste 'grote' psychoanalytici na Freud trokken die lijn verder door en gingen meer en meer het accent leggen op onbewuste fantasmen. M.Klein bijvoorbeeld sprak over 'het monster met de twee ruggen'. Wellicht zou Bion spreken van preconcepten... Misschien gaat het in de oerscène inderdaad om een soort kruisbestuiving van onbewuste fantasmen aangevuld met vage indrukken. Misschien kan men de oerfantasmen begrijpen als oerschema's, als een soort intuïtieve, 'primaire', eerste pogingen tot denken over driftmatige onrust bij het kleine kind dat zich geconfronteerd weet met een discrepantie tussen zijn brute pulsionaliteit en zijn nog geringe capaciteit tot mentaliseren. Misschien

zijn het onvermijdelijke en noodzakelijke pogingen om dat wat psychisch nog geen vorm heeft gekregen, vorm te geven...

Mogen we dus het universele karakter van dergelijke onbewuste oerfantasmen nog steeds verdedigen? Of is dit aanvankelijk door Freud geïntroduceerde psychoanalytisch ‘weten’ over de oerscène ondertussen hopeloos verouderd, muf denken, oude, bedorven koek, prietpraat?... Blijft voor het kleine kind dat zijn weg probeert te zoeken in het fascinerende maar soms ook wat beangstigende, donkere, ondoorzichtige bos van de grote volwassenen, de op een diep niveau persisterende vraag wat er tussen de ouders (in de slaapkamer) gebeurt, niet hét enigma bij uitstek? Vragen als “Waar komen kleine kinderen vandaan? Waar waren papa en mama toen ze klein waren? Hoe is het nieuwe baby’tje in de buik van mama gekomen? Heeft opa ook in de buik van een mama gewoond?” blijken nog altijd bron van mysterie en verwarring te kunnen zijn, ondanks de zogenaamde grote seksuele openheid en de toenemende ‘kennis’ van peuters en kleuters. Dat de eigen papa en mama met elkaar zo’n vieze dingen doen, heeft toch iets ontluisterends en ‘heiligschennends’. Een klein meisje durft haar kinderanalytica toe te vertrouwen door het sleutelgat van

de slaapkamer van haar ouders gekeken te hebben. Gechoqueerd door wat ze daar zag, reageerde ze verontwaardigd met “En zij zeggen dan dat ik niet in mijn neus mag peuteren!!”... En vormen de verhoudingen tussen man en vrouw niet het oeroude thema van mythen en sprookjes? Komen ze niet universeel terug in onze dromen, dekhervindingen, symptomen en artistieke creaties? M. Van Lysebeth schreef een boeiend artikel waarin ze het onder meer heeft over een al vroeg bij de baby aanwezige intuïtie rond de notie penetratie en gepenetreerd worden (zie ook het primitieve verdedigingsmechanisme van de projectieve identificatie waarbij op onbewust niveau een inhoud in een container wordt gebracht).

Het thema van de oerscène lijkt dus in nauwe relatie te staan met de infantiele seksuele theorieën. Het wezen van de seksualiteit blijft voor het kind lange tijd duister en ondoorzichtig al heeft het wel, zoals hierboven geschetst, een intuïtie dat de geslachtsorganen er iets mee te maken hebben. “Papa en mama zijn” blijkt in de gedachtewereld van het kleine kind soms inwisselbaar met “samen dansen”, of “samen plassen” of “samen defaeceren”.

Een patiënte herinnert zich een enigmatische uitspraak uit haar kindertijd. In haar gezin van oorsprong

was het gebruikelijk dat haar oom op zaterdagmiddag mee aan tafel schoof. Na de maaltijd volgde steevast het duistere zinnetje: “Je mama en ik moeten boven nog samen een kast verhuizen”, waarop de moeder en de oom van patiënte een tijdje uit het zicht verdwenen. In de loop van haar psychotherapie komt de vrouw tot de conclusie dat haar nonkel die net als zij roodharig is, haar biologische vader moet zijn, en dus niet haar ‘officiële’ vader met wie ze nooit enige affiniteit had gevoeld en waarmee ze sinds een paar jaar het contact verbroken had...

Het thema van de oerscène is evenzeer gerelateerd aan de wezenlijke en structurerende opdracht uit de oedipale fase. Het kind dient in deze ontwikkelingsfase in het reine te komen met de kwestie van het verschil tussen de geslachten, het generatieverschil en de ander. Het moet zich in een driehoek leren situeren en wordt uitgedaagd om conflicten rond het zich buitengesloten voelen, iemand anders buitensluiten, de oogappel (willen) zijn van, rivaliteit en dergelijke aan te gaan en door te werken. Het gaat hierbij wezenlijk om het verlangen van het kind aan de wereld van de volwassenen te participeren (en is de deur van de slaapkamer van de ouders daar niet dé toegang bij uitstek toe?) en om de pijn van het moeten wachten... J.Mc Dougall gaf Freuds definitie van de oerscène een facelift en omschreef

het als “Het geheel van onbewuste kennis van het kind en zijn persoonlijke mythes betreffende de menselijke seksuele relatie, in het bijzonder die van zijn ouders.”

De oerscène wordt dus ‘traditioneel’ nog altijd in eerste instantie verbonden met thema’s uit de genitale fase, al zullen conflicten uit de pregenitale fase (bijvoorbeeld separatieangsten) de beleving ervan mee inkleuren en al zullen latere mijlpalen in het leven (een eerste lief: de geboorte van een eerste kind, het overlijden van een ouder,...) ieder van ons - minstens op onbewust niveau - dwingen tot een herschikking van de eerst gevormde organisatie van ‘antwoorden’ op de grote levensvragen.

In de psychoanalytische literatuur werd de oerscène die zich dus op het knooppunt van narcistische en oedipale problematieken beweegt, vaak ingeroepen om de meest uiteenlopende psychische fenomenen te verklaren. De kritiek dat dit concept alles en dus ook niets verklaart, bleef daarbij niet uit. Maar leert ons analytisch luisteren ons niet vaak dat de sporen van de pijn van het zich buitengesloten en het zich (organisch) minderwaardig voelen, de hunkering volwaardig te willen meetellen die door de oedipale situatie werden opgeroepen, vaak een heel leven als narcistische kwetsuur blijven

nawerken? Gaan volwassen narcistische woede, afgunst en misprijzen van het (seksueel) leven van de anderen niet vaak terug op die eerste narcistische krenkingen? In de loop van een psychoanalyse komen niet zelden onbewuste fantasieën over het mogen participeren aan, of het nieuwsgierig zijn naar het intieme leven van de analyticus naar boven (bijv. te vroeg het kabinet van de analyticus binnenstormen terwijl er nog een andere analysant op de divan ligt).

Kunnen paranoïde wanen zoals “Iedereen is over mij bezig”, in sommige gevallen begrepen worden als een omkering van de narcistische pijn “Ik tel niet mee. Ze hebben me vergeten. Ik word hier uitgesloten.”? En zoeken perverten niet vaak op een obsessieve manier om de als een bliksemschicht ingeslagen oerscène (die niet zijn organiserende en structurerende functie heeft kunnen vervullen), repetitief te herhalen? Zijn zij niet vaak gevangen in gefixeerde seksuele patronen, in een erotische onvrijheid, in dwingende partnerkeuzes? Proberen ze niet vaak met destructieve aanvallen goede, liefdevolle banden te vernietigen, om de pijn van het uitgesloten zijn en de immense afgunst niet te moeten voelen? Ook meer in het algemeen beoogt een psychotherapie vaak een zich bevrijden van te strak zittende seksuele schema's en een doorbreken

van de rigiditeit van geïnternaliseerde objectrelaties en levensscenario's.

Maar misschien suggereer ik met dit alles te veel dat de oerscène en de oedipale episode bijna onvermijdelijk leiden tot vorming van duistere kronkels en pathologische kiemen in de menselijke psyche. In recentere literatuur lijkt steeds vaker een meer bemoedigend en een ‘zonniger’ beeld van deze fase op te duiken. Ogden (2007) bijvoorbeeld ‘vist’ in één van de laatste nummers van ‘The International Journal of Psychoanalysis’ een (al ouder) artikel van Searles over de tegenoverdrachtelijke oedipale liefde ‘op’. Daarin verdedigt Searles de boeiende, zij het wat controversiële stelling dat het Oedipuscomplex maar succesvol kan geanalyseerd worden en dat het psychoanalytisch proces alleen dan een diepe maturiteit zal verwerven, wanneer de analyticus tegenoverdrachtelijk ‘verliefd’ kan/ durft worden op zijn analysant, terwijl hij zich ondertussen goed bewust is dat zijn verlangens nooit zullen gerealiseerd worden. “If a little girl cannot feel herself able to win the heart of her father, her own father who has known her so well and for so long, and who is tied to her by mutual bloodties, then how can the young woman who comes later have any deep confidence in the power of her womanliness?” Freud onderstreepte

vooral de rol van angst voor castratie of voor verlies van ouderliefde bij het opgeven van de incestueuze, verboden verlangens en moordfantasieën. De internalisatie van een bestraffende, dreigende ouder lag volgens hem aan de basis van de superegovorming. Voor Searles daarentegen is het gezonde Oedipuscomplex veeleer een verhaal van de ontdekking van het vermogen graag te zien en graag gezien te worden, van liefde en van verlies ervan, van een wederzijdse romantische ouder-kind liefde die beschermd wordt door de stevige maar meevoelende erkenning door de ouders van hun rol als ouder en als koppel. De verzaking is een gedeelde ervaring van kind en ouder en staat in relatie tot een grotere begrenzende realiteit, die niet alleen het verbod van de rivaliserende ouder omvat maar ook de liefde van de oedipaal begeerde

ouder voor zijn partner, een liefde die al voor de geboorte van het kind bestond. Deze gedeelde ervaring van de erkenning en beantwoording van de liefde en van het verlies ervan zal het kind helpen, de intense ouder-kind liefdesrelatie op te geven en zal het psychologisch versterken.

Enigszins in dezelfde lijn, meent ook Bolognini dat narcistische pijnen verbonden aan de oerscène en de oedipale fase bij het kleine meisje mede door de vader dienen verzacht te worden. Hij suggereert dat de vader minstens één keer met zijn dochtertje zou moeten dansen, op zo'n manier dat hij haar het gevoel weet mee te geven dat de man die later met haar zal trouwen, een geluksvogel is. Misschien hoeven dus de oeropdrachten van de mens niet persé tot psychopathologie en onuitwisbare pijn te leiden...

Referentie

Ogden, T. (2007). Reading Harold Searles. *The International Journal of Psychoanalysis*, 88, 353-369.

Geachte

De Brugse Colloquia voor Psychiatrie & Psychotherapie zijn een nieuw initiatief van het **PZ Onze-Lieve-Vrouw** en worden georganiseerd in samenwerking met het **Postuniversitair Centrum van de K.U.Leuven Campus Kortrijk**.

De colloquia hebben als kernthema **'Brain-mind: het verschil'** met als bedoeling de wetenschappelijke en klinische kennis rond dit thema ter sprake te brengen en dit in al zijn facetten. Deze reeks zal drie maal per jaar plaatsvinden, waarvan 1 namiddagcolloquium en twee avondcolloquia.

De klinische psychiatrie heeft het niet gemakkelijk om bruggen te bouwen tussen de 'Geisteswetenschappen' en de neurowetenschappen. Door de *presentie* van de Brugse Colloquia voor Psychiatrie & Psychotherapie met *presentaties* van wetenschappers en klinici kunnen ze een eigen-zinnige bijdrage leveren aan dit immer actuele debat. Voor het klinische werk kan dit een belangrijk *verschil* maken.

Organisatie

Het psychiatrisch ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw Brugge is een algemeen psychiatrisch ziekenhuis met 412 bedden en plaatsen. Het ziekenhuis heeft vier gespecialiseerde klinieken met residentiële- en dagbehandeling: een kliniek voor Verslaafdenzorg, Psychosenzorg, Ouderenpsychiatrie en Persoonlijkheidsstoornissen en Depressie.

Programma

moderator: dr. Marc Calmeyn, psychiater psychoanalyticus verbonden aan het PZ Onze-Lieve-Vrouw

13.30 uur **Onthaal**

14.00 uur **Officiële verwelkoming door dr. Françoise Verfaillie**,
psychiater, hoofdgeneesheer PZ Onze-Lieve-Vrouw

14.05 uur **Brain-Mind: the missing link or ... the link missing?**
*inleiding door dr. Marc Franchoo, psychiater
psychoanalyticus, hoofdgeneesheer PTC Rustenburg*

14.15 uur **Neurogenese en psychiatrie: etiologie of epifenomeen?**
*prof. dr. Catherine Verfaillie, professor of Medicine,
Director, Stamcelinstituut K.U.Leuven*

14.45 uur **Kan de geest het lichaam ziek maken?**
Het probleem van mentale causaliteit in de psychosomatiek
*prof. dr. Stefaan Cuypers, hoogleraar aan het Hoger Instituut
voor Wijsbegeerte van de K.U.Leuven*

15.15 uur Koffiepauze

15.45 uur **Kan het weekdiertje (aplysia) van Erik Kandel's research ons bekoren?**

*dr. Lili De Vooght, psychiater verbonden aan de
Universitaire Psychiatrische Ziekenhuizen
Campus Gasthuisberg*

16.15 uur **Vertekende beelden, kunst en het brein**

*dr. Erik Thijs, psychiater in UPC K.U.Leuven, campus
Kortenberg en PSC St.-Alexius Elsene*

16.45 uur **Panelgesprek met alle sprekers.**

17.30 uur **Receptie**

Praktische gegevens

Datum

Het colloquium gaat door op vrijdag 19 oktober 2007
van 14.00 tot 17.30 uur

Onthaal van de deelnemers vanaf 13.30 uur met koffie.

Plaats

De namiddag gaat door in de vernieuwde cafetaria van het PZ Onze-
Lieve-Vrouw, Koning Albert-I laan 8, 8200 Brugge

Routeplan <http://www.pzolv.be/content.php?id=007#route>

Accreditering

Accreditering is aangevraagd in rubriek 6 (Ethiek en Economie)

Inschrijving

door de antwoordkaart terug te sturen vóór 16 oktober 2007
en door het overmaken van 30 euro op rekening 285-0213329-55
van het Postuniversitair Centrum K.U.Leuven Campus Kortrijk,
met vermelding van "400/0000/936"

Alle info & inschrijven:

Dienst Postacademische Vorming

Postuniversitair Centrum

K.U.Leuven Campus Kortrijk

Tel. 056 246184 · Fax 056 246998

info.pav@kuleuven-kortrijk.be

<http://pav.kuleuven-kortrijk.be>

THERAPIE EN THEATER

Johanna Gielen

Interimaris bewegingsexpressie therapeute

PZ ONZE-LIEVE-VROUW

—Naar aanleiding van het sprookje ‘Hans en Grietje, een realiteit’, opgevoerd in het PZ Onze-Lieve-Vrouw werd mij gevraagd om dit artikel te schrijven rond therapie en theater.

‘Het verhaal van de mens’ is het thema dat zowel bij therapie als bij theater de rode draad is. De link tussen deze twee th’s (therapie en theater) is de constant evoluerende zoektocht van de mens. Daarom ga ik steeds bij aanvang van een nieuw project op zoek naar wat er op dit moment leeft in een groep. Wat is het thema? Iedere groep heeft een gemeenschappelijke noemer die verborgen ligt achter het individuele verhaal, een collectief gegeven. Dat we met een groep psychotische mensen door middel van improvisatie, samen brainstormen en zoeken, uiteindelijk bij het verhaal van

Hans en Grietje uitkwamen is daarom ook niet verwonderlijk. De rode draad in dit verhaal sluit nauw aan bij wat er allemaal doorleefd wordt bij een psychose. De drie grote thema’s bij Hans en Grietje zowel als bij de psychose zijn ‘het verloren lopen’, ‘de gevangenschap’ en uiteindelijk ‘terug op weg gaan’.

Bij ‘het verloren lopen’ is er de vervreemding van dat wat bekend was bij zichzelf evengoed als in de buitenwereld. Men is zich nog niet bewust van wat er verkeerd loopt, langzaam komt het besef zoals in dit gedicht van Pieter.

Gesloten tijd.

*Onverhoeds overvalt de diagnose een mens
Die het niet beseft dat dit hem kon overkomen.
Een niet aflatende verkeerde instelling,
Opsluiting luidt het verdict,
Plaatselijke verdoving van de hersenen.
Niemand die eraan ontsnapt.
Er wordt veel rondgelopen weliswaar
Om de tijd te passeren
In de kamer en in de gang en in de binnentuin.
Zwijgen is zilver spreken is goed
Niemand die iets hoort
Doof als een zuil van zout.
Maar wat als het binnensmonds praten wordt
En daarna walgen en tenslotte breken ?
O waar zijn die mooie tijden gebleven
Toen we de weg naar huis nog vonden ?*

‘De gevangenschap’ is een feit, men is zo verdoemd dat men er niet alleen uitkomt. Opname is dan onvermijdelijk. Dit is een moeilijke fase die mensen zelf zo goed omschrijven met woorden als eenzaamheid, onderdrukking, verdriet, vernedering. Met hulpverleners en therapieën wordt er gekeken naar hoe het nu verder moet, wat de mogelijkheden nog bieden. Door het samen zoeken, in het improvisatieproces, kan ieder individueel brengen hoe dit thema tot uiting kan komen zonder er zich volledig mee te identificeren. Voor de ene is dit een toch wel persoonlijke tekst brengen, voor de ander de heks (het gevaar) spelen, weer een ander zingt een lied ‘I want to break free’ over uitbreken.

Het ‘terug op weg gaan’ is voor de spelers een terugkeer van hoop, van nieuwe kansen en verzoening. Woorden als aanvaarding, loslaten, verrijzen, verdergaan, vrij zijn, komen hier tot uiting. Men is er zich van bewust wat er gebeurt is, er is een dosis ziekte inzicht en een aanvaarden van wat er nog mogelijk is.

Drama in therapie is vaak een inzichtgevende creatieve vorm van werken. Door symbolische thema’s aan te halen en nieuwe oplossingen te creëren kunnen er veranderingsprocessen ontstaan. Door improvisatie kan de mogelijkheid worden aangereikt om het verhaal aan te passen waar nodig en een eigen versie naar boven te laten komen.

Therapeut en patiënt zoeken samen naar hoe situaties kunnen omgevormd worden in het hier en nu. Zo bouwen ze verder aan het toneelstuk, maar geven ook creatief en actief verder vorm aan hun levensverhaal.

Daar het bij een verhaal vaak over een fictief persoon gaat is het ook makkelijker werkbaar. Men hoeft niet rechtstreeks naar de eigen situatie te grijpen. Vaak kan men dan nadien wel de link leggen naar het eigen levensverhaal. We kunnen het personage spelen, analyseren, bijsturen enz... In feite wordt er veel over zichzelf blootgegeven zonder dat de ander hoeft te weten dat het over dit zelf gaat.

Sprookjes zijn vaak een heel dankbare en bruikbare verhalenvorm omdat ze los staan van de realiteit. In een sprookje gaan de archetypes en het collectieve hand in hand. Men grijpt naar een figuur omdat er nog iets mee moet worden uitgezocht of omdat men er zich kan mee identificeren. Er worden waarden en normen aangereikt waarin men structuur kan vinden.

Verhalen kunnen een hulp zijn voor een ieder die op de een of andere manier moeite heeft om de rode draad in zijn leven weer op te pakken. Je hebt voortdurend te maken met levensvragen op je pad; welke kant

moet ik op, waar haal ik de kracht en de moed vandaan om verder te gaan enz. De interpretatie kan zeer hulpzaam zijn voor zij die zoeken naar een passend beeld op een bepaald punt in hun levensweg. Er is niets nieuws aan deze gedachtegang. Onze voorouders kenden sprookjes, volksverhalen, sagen en legenden die ze opnamen als voeding voor de ziel.

